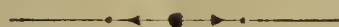
ДНІПРОВА ЧАЙКА.

(Л. Василевська)

КАЗКА

ПРО СОНЦЕ ТА ЄГО СИНА.

Накладом редакциї „Дзвінка“.

У ЛЬВОВІ, 1897.

З друкарні Наукового товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Минула ся коротенька весняна ніч. І конї і воли напасли ся, і собаки навіть поснули, і туман посунув по річцї, а сонечка усе нема тай нема. Бідний місяць утомив ся, зблїд зовсім та тільки криво поглядає, бідолаха, на східний край неба; зірочки-дївочки порозбігали ся десь; нікому і перемінити старого. Аж ось вибігла ясненька сьвітова зірка. „Здоровенькі були, дядечку-місяцю! Та як же-ж бо ви змарнїли, гай-гай! Ідїть бо мерщій спочивати, а я й сама посьвічу“.

Усьміхнув ся старий і посунув поволи за гору. А сонечко усе спить! Добре єму спати у синьому кришталевому палацї; на пухких хмарних перинах розкошує цар-сонце з усіма своїми синами. А багато же їх у него? Так багато, як волосин на голові у молодого, бравого хлопця; всім єго синам одно імя: Промінї. От, батько старий спить, а молодим хлопцям не спить ся: Оден з них вже переморгнув ся з сьвітовою зіркою, а другий продер дірочку в хмарі, тай висунув

ся тонкий-тонкий та блискучий, неначе золота голка. Побачило сонце, що хлопці пустують — годі вже лежати; разом поворухнулось, та так дуже, що самі хмари розсунулись геть, та тільки й остала ся гарна рожева завіса на всему східному краю. Но тут вже хлопцям не всидіти: цїлим снопом вилетїли они з-за рожевої завіси і полетїли просто в гору Богови на добридень дати. За ними і другі от розсіялись по блакітї і узялись до своєї роботи: котра зірка ще остала ся, погасили неначе нагорілий каганець; котра хмарка ще не проснула ся, ту позолотили, покрасили; у одну хвилину гарно причепурили усе небо. От і цар-сонце за ними випливає та таке ясне та веселе! Та як глянуло на ввесь Божий мир, то так усе й заворушилось, засьміяло ся, засьпівало! І поплило собі сонечко у гору до Бога на раду, а тим часом єго синк полетїли геть по цїлій земли. Одні почали золотити річки та море; другі узяли ся до сніговиx гір: повбирали їх у діяментові віночки; треті милують, пестять траву на луках, дерева по садках, збіже на нивах. Усім знайшла ся робота, тілько найменчому сонцевичу нема, — усе забрали старші брати. От і почав він з цікавости заглядати у кожду темну щилинку: „А може“, думає, „там є ще що нового? А може я комусь

та запоможу“. Блукав, блукав по горах, по морю, по полях — скрізь усе ясне, нема темних куточків. Аж ось дивить ся: блескуча річка заховала ся у темний куток під сиві кучеряві верби. „Ага, ага! Ось де ще не бували мої брати, осьде я побачу щось нового!“ Тоненький він був, проліз крізь гиля, крізь листя і пірнув у воду. А там росла прехороша водяна маківка, тільки чогось головка єї смутна лежала на широкому листї і ніяк не могла розвинути свої пелюстки. Пожалував сонцевич квіточку, поцїлував, і зразу повеселїйшала она: розгорнула свої снїгові пелюстки, розкрила золоту серединку і зробила ся така гарна, що комар, пролїтаючи, не втерпів і закричав на ввесь голос: „Сюди! Сюди! Подивіте ся, що тут за диво!“ Зараз до него назбирались комарі, мушки, водяні пауки вірнули зо дна і забігали крізь неї, неначе хлопцї зимою на совганцї. Підняли ся сьпіви, танки, куди тобі! А сонців син радіє: шугнув аж до самого дна, зібрав торбу рибенятъ, щоб показати їм нову красу. Зібрали ся рибенята, очи повитріщали, ротики пороззявляли та хвостиками махають. А оден жвавий верховодик: скік! піймав комаря з радощів тай з'їв. Боже! що тут коїло ся: усї другі і собі кинули ся до комарів, застрібали, закрутили ся, сколотили воду, сколохнули

й кушири, де спала стара щука. Як вискочить стара щука, як роззявить зубатого рота — де вже втікати бідолахам! Мало не всїх похватила, а сонїшний промінь так перелякав ся, що з жаху й не двигнувсь: стовпом золотим стояв у водї, та аж тодї догадавсь сховати ся, як рибок не стало. Та нїчого вже не помогло; пропали комарі, припали рибки, а біла маківка з жалю заплакала росою і похилила ся на зелений лист. Соромно і сумно було проміневи, і він полинув до дому. А сонце стояло вже на краю неба та скликувало своїх золотих синів; аж поскликувало, заслонилось рожевою завісою, зачинило ся хмарами-дверима, уклало ся на пухких хмарах і питає своїх синів: „Сини мої милі, проміні золотії! Де ви бували, що й самі робили?“ — І почули они: той те розказує, той се; той, про що сьпівало море, той про се, що думають гори; третій, про що єму шептала трава на степу, щебетала пташка у гаю.

„А ти малий?“, запитало сонце у найменчого.

— Еге тату! — закричали разом усї сини, — він нашкодив, нашкодив, тай не признає ся; поліз у темне плесо, розбудив водяну маківку, насклнкав комарів, рибенят; риби комарів поїли, щука рибки похватала, а квітка плаче!

Другого ранку розлетіли ся веселі промінї по цілому сьвіту, а винного сина сонечко все не пускає, усе держить під полою. (То було саме тодї, як люди на земли казали: „Ото сегодня сонце чогось хмарить ся“). Невесело-ж було цікавому!

Минув ся день, позлїтали ся старші брати, почали розказувати та все такі цікаві речи, що аж, аж! Не втерпів цікавий, пристав до батька; „Пустїть бо, тай пустїть мене завтра“.

— Ну, добре, — відказало сонце, — пущу вже на сей раз, та тільки гляди менї, не залази, куди не треба. А же-ж, мабуть Бог знав, що робив, коли иньше поставив на виду, а иньше приховав.

Тільки що другого дня сонечко клипнуло очима, а цікавий вже й вирвав ся насамперед і полетів на землю, пронизуючи рожеві хмарки. — „Куди ти! куди! лови єго!“ — сьміяли ся они, захоплювали єго у свої пухкі обійми, але він вискакував і летів далї. Прилетів на землю, спинив ся на перлистій росинцї тай думає: „Куди-ж би осе менї податись? На річку не піду, цур їй! — А ось дай зазирну у сей темний бір!“ — Та за сим словом туди; а там темно, а там неприємно: кругом поставали, немов старі жовнярі, рівні-рівні сурові стовбури, увесь ліс заполонили своїми сухими ги-

лячками, галузями та вуглуватим корінєм; стоять мовчки, нерухомо, не витають веселого проміня, і самі не просять у него ласки. „Кому-ж тут потрібний я? — А ось кому!“ Та за сим словом принизав одвічну темряву аж до землї, де в гущавинї поміж старі папороти зеленїли, наче заячі ушка, два зелені листочки; з поміж них вистромляла ся тонесенька стрілочка з білими квіточками-дзвіночками; то була конвалія. Як пригорне єї промінь, як пригріє — набрала ся она сили, радісно здрігнула і сказала: „Спасибіг!“ Та тільки не словами сказала, а чудовими пахощами. А промінь радіє, стрибає ясними зайчиками по старих стовбурах, грає ся з блискучими росинками, шукає кому-б похвалитись своєю радостю. Аж ось летить бжілка, серпанкові крильця, оксамитовий жупанок, летить і сьпіває: „А де ви, де ви, пахущі квіточки?“

„Ось!“ — скрикнув промінь і показав їй шлях до конвалії. Припала бжілка до квіточки, цілує, цілує; напила ся пахущого меду, летить вже до дому, а промінь такий радий, такий щасливий, він поклав золотий шляшок по лїсї і вивів бжілку з темряви під чистеє небо. А тут де не возьме ся пташка сизокрила — хап єї дзюбом за серпанкові крильця і понесла у гніздочко.

Зовсім розгнївав ся промінь, погнав ся за пташкою, та все ніяк не вигадає їй кари за єї злочиньство. Дивить ся, аж пташка не з'їла своєї здобичи: принесла у гніздочко, а там малі діти, голі, пищать, рота роззявляють; побачив промінь, як пташка мати обділює своїх дітий шматочками бжілки, і одлягло у него від серця. Коли гляне він, аж недалеко вже від гнїзда по дереві дере ся білоголовий хлопчик. Доліз до гнїзда, видер, заклав єго у пазуху і з поспіхом злазить до долу. Шкода стало проміневи пташок і він, з пересердя на хлопця, узяв тай зовсім злетів з того дерева. Хлопцеви стало не видко куди лїзти, він обірвав ся і гепнув до долу! „Так тобі й треба", хотів сказати промінь, але як почув, що хлопець дуже плаче, то так єму стало жалко і соромно: „Нічого я не розберу, хто правий, хто винний!" сказав він сам собі, тай полетів до дому. Але було ще рано, сонечко ще високо ходило по небу. От промінь узяв тай заховав ся у білу хмарку тай сидить, думає: „Верну ся до дому пізненько, то може батько й не впізнає, а то буде менї лихо: знов не пустить на землю гуляти". Ото лежав, лежав, тай заснув; прокинув ся — аж сонечко стоїть на краю неба, та таке червоне, таке сердите, що аж люде на земли се заприміти́ли і казали: „Осе завтра буде якась

негода, ач як сонце розжеврилось, та ще й у хмару сідає“. Ніяково проміневи показатись перед очи батькови; сидить собі у хмарці ні в сих, ні в тих, аж та бідолаха за него счервоніла, засоромилась. Дуже розсердилось сонце, і нараз завинуло ся синим пресиним запиналом. Злякав ся промінь, кинув ся до батька, а вже у сонечка і двері позамикані. Усю ніч було видко, як виблискував над хмарою оден-однісенький промінь, а люде казали, що зірниця миготить.

Просить ся син до батька, а той сердить ся; то зітхає, то гримає на шкідливого сина, так що вітер та грім гудуть по під усім небом, порозганяли геть усї зірочки, навіть і той місяць несьміло виставляв свої ріжки з за хмар. Настав ранок а сонечко не встає, грізно тілько глянуло з за хмари, тяй сховало ся, а на своє місце поставило свого приказчика — вітра. А той радий прислужитись свому сердитому панови, та підняв таке, що не доведи Боже! Хмари ганяє, свище, реве, дощем січе і правих і винних; і то єму ще мало: десь далеко, з горища, чи що, повидирав Бог зна колишні, ще зимові хмари-лантухи, та як струсне їх на землю — як посипле ся град, як заплаче усе на земли! Тут вже не видержав молоденький промінь: „Ні, — каже, — сего вже я не допущу, щоб за мою

провину так сікли бідних неповинних! Коли хочеш, пане вітре, січи мене". І ляг він під холодні ледові різки, а вітер радіє, а вітер знущає ся над паньскою дитиною! Не стерпіло сонце: „А зась!" крикнуло оно, і вітер від разу підобрав свої поли тай утїк у безодню.

А сонечко вийшло, розсунуло хмари, причепурило на небі, і землю осьвітило, огріло ясною усьмішкою, обіцяло, що оно само переробить на добре усї вітрові шкоди.

У вечері, лягаючи спати, довго милувало сонечко свого малого сина: „Ти в мене, каже, добра дитина, хоч і не дуже ще розумна, й обережна, але горяче в тобі серце, як і в мене". І весело стало проміневи, так, що з разу забув ся він, як єго градом висїчено.

На другий день знов полинув промінець шукати, кому-б до помочи стати. Лїтав по горах, по лїсах, по луках — скрізь вже єго брати на роботї. Завернув він у город та у самий темний проулочок, а там іде хлопчик у школу. Іде собі, весело помахує линейкою, книжочки у него гарно звязані за спиною, іде собі, сьпіває, та ступенї одлїчує, мов салдат на муштрі. Ішов, ішов, зустрів другого хлопчика обідраного, розхрістаного. А оце турок. „Стій, не ворушись! Я тебе беру у полон!" Той навтеки, а наш славний вояка за ним;

а був він здорове та сите дитятко, то він скоро подужав плохенького, завше голодного і слабого хлопчика. Але промінь був тут: „Як єго помогти, як кривду змінити на правду?“ — та як узяв присьвічувати і паничеви у серце, і плачучому голодранцеви в личко, зглянулись хлопці і зробило ся диво: кривда у правду змінила ся, а горе на приязнь: паничеви дуже соромно стало за себе і шкода бідного хлопчика; він кинув ся до него, почав цілувати, просити прощеня. „Хочеш я тобі віддам усі мої книжки, картинки — хочеш?“ — „Та я не письменний!“ — „Ну хоч, я тобі віддам мої гроші, що мені мама дала, щоб купити сніданок! Хоч, отсе найлучше: поміняємось одежою, бо в тебе така драня, а в мене нова хороша, та ще й дома друга є“. Хлопці попередягали ся, побратали ся зовсім, і оден дав драпака скільки мога, як тільки побачив якогось пана, а панич вернув ся до дому, де єго зразу не впізнали, потім вилаяли добре, навіть чуба намяли, але він нічого не сказав, де діла ся єго гарна одежа. Промінь дуже радів за свого маленького панича і з радощів поклав собі, що найкрасше єму зоставатись у городі поміж людий, де ще більше горя, бідноти та таких темних кутків, ніж де на сьвіті. Летить собі далі, аж бачить: високий та довгий похмурий домище,

а вікна у него такі малесенькі, темні та ще й позагорожувані зелїзними ґратками. „Що се таке?“ думає промінь; (а то була тюрма); „отто мабуть там темно та холодно! Дай-но зазирну туди!“ Злетів у віконце і розсипавсь зайчиками по бридькихъ слизьких стїнах, по кутках, заснованих павутинєм, по брудній долївцї. На силу знайшов мешканця сеї негарної кімнати, бо він був такий же брудний, сирий та нерухомий, як камяні стїни. Сидів собі він у куточку на соломі, чи дрімав чи так чогось замислив ся; даремне промінь крутив ся і блищав перед єго очима, неначе й не бачив єго нерухомий чоловік. Тодї почав промінь пригадувати, чим би звеселити єго, на що-б то гарне звернути єго погляд, і не найшов нїчого окрім купочки моху в куточку вікна. Як почав, як почав гріти єго та спускати на єго капельки води, що застоялась на вікнї, аж мошок набубнявів, позеленїв і все вікно наче покращало. Бідний вязень стрепенув ся, усьміхнув ся тому мохови, поставив під вікном стільчик на стільчик, перекинув відро, вилїз на єго, причепивсь наче кітка і припав головою до віконця; дивить ся, не надивить ся на клаптик синьої блакити, на подушечку зеленого моху, на золотий промінь сонця, що грів — цїлував єго бриту голову.

„О моє небо! О мої степи зелені! Коли то я вас побачу?“ шепотів вязень, цілуючи мох. А промінь радіє, що догодив безталанному, що нагадав єму про єго милу країну. Коли осе враз як скрикне чоловік: „Будь же ти, проклятий, ясний проміню; будь ти проклятий зелений мошку і ти синє небо! На що ви розворушили болячку у моєму серці?“ Та так торгає ґратку руками, та бє ся об камяну стіну головою, що промінь злякавсь тай утік з тюрми.

„Най — каже — єму цур з тими малими вікнами та високими стінами“.

Летить собі та заглядає до вікна маленьких домків, що стояли в гущавині садків; усі вікна відчиняні, усі люди милують ся вишневим, грушевим, сливяним цьвітом, дихають їх пахощами, одно тільки віконечко зачинене та ще й заслонене біленькою завісою. „На що се так?“ запитав промінь, тай вскочив у маленьку дірочку, що була у завісї. Озирнув ся, осяяв чистеньку гарненьку кімнатку, біле ліжечко, а на ліжечку блїду-блїду хору дівчинку, золотив єї кучеряві косенята, румянив худенькі щічки.

Повеселїшала хора, і почала матїр благати: „Матїнечко, голубочко, відчинїть віконечко; дайте менї глянути, як у нас тепер у садку! Нехай мене ясне

сонечко обігріє, вітерець теплий обвіє — от я й видужаю, їй Богу видужаю, ось побачите!“ — Мати важно зітхнула — (мало она надії покладала, щоб єї люба доня подужала) але відхилила голівочку і відкрила кватирочку. „Ні, мамусю, відкрийте усе, усе вікно!“ Мати стала довго вмовляти, що лїкар не дозволив, а дївчинка так жалісно стала дивитись крізь великі блескучі слезини, в котрих так і заграв веселий промінь. Не змогла мати відмовити тим слезинам і відчинила. „Як гарно! О, як же гарно на дворі! Як би менї хоч на хвилиночку вийти у садочок, менї здаєть ся, я зараз би видужала!“ Мати відійшла у куточок готувати лікарства, а дївчина у одну мить — хип! та з ліжка, та за ясним промінем просто до вікна. Але сили вже не було у бідної дївчини! Як та підкошена билиночка хитнула ся она і впала на руки матери, що з острахом підбігла до неї. „Доню, доню, що се ти робиш!“ А доня вже закашляла ся, закашляла ся тяжко а потім впала на подушки і стала така блїда та нерухома. Не догадав ся промінь, що з нею робить ся, але як заголосила мати над своєю неживою донею, то промінь так перелякавсь, що втїк з хати і не знав, де вже єму й опинитись.

„Осе, думає, наробив! Як би я не підманив із собою дівчинки, може ще-б жила, тай жила, видужала-б матери на втїху і собі на радість“.

Страшно було вертатись проміневи до дому, от і заліз він поміж круті гори, у темну-темну печеру. Чує там голос страшенний; він з цікавости як осяє цілу печерю, та аж занімів. Там розбишаки чоловіка вбивали. Утїк промінь у батьків кожух та не довго всидів. „Боже мій, — думає, — осе они наробили такого лиха, як же-ж їм тепер на сьвіт глянути? Ой темно, як темно у їхньому серцю, і нїхто не схоче їм присьвітити, як осе я не зроблю сего; нехай вже гнїває ся батько, а моя несила тут сидїти“. — І злетїв він знов у печерю. Забитий лежав тихо серед кровавої калюжі, тихо сидїли й розбишаки і з острахом дивили ся на лице покійника, А промінь, як осяяв те мертве обличя, як зазолотить єго русяве волося, та разом же як заглянув у серце розбишакам, так ті і затремтїли: „Ой се сьвятий, се ми сьвятого вбили!“ кричать они, цїлують мертвого і кають ся у тяжких гріхах.

Сонце сїдало; довго склпкувало своїх синів, довго перелїчувало, а все не долїчувалось одного: то невгамонний найменший син остав ся у печері з розбиша-

:ами, бо єму було шкода покинути їх нещасні серця, що уперше сегодня засьвітили ся ясною іскрою.

На другий день устало сонечко змучене, бліде, і потім ще взяло тай покрило ся чорною-пречорною завісою, так що й на небі і на земли стало темно, як ночи. Люди перелякались: „Ой сонце мінить ся! Ой :онець сьвіту! І пішов переляк по всій земли! Ско- :ина реве, коні жахають ся, півні кукурікають, люди плачуть і все се стало ся через те, що сонце дуже розсердилось на свого невгамонного сина. Деж таки не сердитись: сонце у ранці післало старших синів шукати єго; думає — може яка пригода спіткала, він собі і байдужісенько! Сидить з розбишаками печері, блищить ясно та радісно у їх очах, неначе справді тут єму краще, ніж з батьком жити та братьми. „Іди до дому, батько гніває ся“, кличуть ратя. — „Ой почекайте, братики, ще я не скінчив вого діла. Нехай ось они поховають сего чоловіка, ехай з ним поховають разом і все своє попередне рішне житя!“ — І як навмоляли братя, остав ся розбишаками, поки ті не закопали покійника, поки е заприсягли ся іти межи людий та жити так, щоб сім скривдженим, усім бідним та нещасним робити обро. Так навчив їх ясний промінь і радіє, а до того

і байдуже, що робить ся на небі. Коли отсе як гримне грім; насторочив уха промінь і чує: „Не син мені від нині той невгамонний, непокорливий син, що любить заглядати у темні кутки та осьвічувати усе грішне, погане, зле! Не прийму я єго до себе й за те, що він втручає ся скрізь не у своє діло та навчає, як треба жити на земли. Зневажає він мене, проміняв мої блакитні палаци на оті погані печери. Проклинаю я єго і не прийму до себе!“

Вжахнув ся промінь і вже з гори хотів згаснути, коли як гляне навкруги, то скрізь темно та сумно; — збув і своє горе і кинув ся помагати бідним дітям землї: розсипав ся увесь на дрібнїсенькі іскри і запав у людскі серця. І тілько в чиє серце попаде та іскринка — зараз той стає ся добрий, спокійний та іде жалїти та заспокоювати сусідів. І чує сонце з-під свого чорного покривала: замовкли на земли галас, туга та проклони, і скрізь чула ся тиха молитва та присяга жити, як Бог звелїв. І не сила стало батькови сердитись на свого сина, що зробив таке велике диво на земли. Відкрило оно знов своє ясне лице і післало замість попередного проклону своє щире благословеня: „Прощаю і благословляю тебе мій добрий сину, що не злякавсь і гніву мого, не пожалїв і себе

самого віддати нещасним на поміч. Живи-ж, мій сину, на земли, осьвічуй і огрівай самі тісні куточки, щоб і там ставало тепло та радісно". І оставсь промінь на земли, поселив ся не у печерах, не в лісї, не під водою, поселив ся у людских серцях — (бо нема тіснїйшого і темнїйшого куточка, як оно) і добре тому, хто не вгасив у собі єго ясної іскринки: у того чоловіка і в очах же сонїшний промінь і в голосї дзвенить ласкою і що не робить той чоловік, усе він робить на добро та на користь людям.

От тільки шкода, що з того часу богато літ проминуло, намножило ся людий на земли сила-сила! і вже не кождому дістає ся по ясній сонїшній іскринцї.

